

SZÁZ PÁL

*A szentek városa**

A SZARAJEVÓI EVLIJÁK NYOMÁBAN

útiesszé (részlet)

Feredzsusa

A Buzadži hadži Hasan dzsámihoz vissza kellett mennem. Pár saroknyira volt csak a lakásomtól, és sokkal többet rejtett magában, mint Buzadzsi Hasszán, a buzadzsija archaikus történetét. Az utcasarkon, a dzsámi udvarát kerítő falban mesés cseszma található. Igaz, manapság a mellette lévő paddal együtt plexivel fedett megállóként működik, s autók is parkolnak előtte, víz meg ráadásul már 1933 óta nem folyik belőle, mert a csöves kutat a dzsámi felújítása alkalmával betömték. A mese sem annyira csodálatos. Inkább egyszerű, akár a vén szereplői, a Buzadzsi Hadzsi Hasszán mahálában lakó szegény házaspár, akikről szól.

Akik annyira nincstelenek voltak, hogy az asszonynak még feredzsája sem volt, de még valami köpenye sem, amit magára teríthetett volna az utcára lépve, ha elhagyja a házat. Ezt pedig néha a férje szemére vetette, aki, ahogy telt-múlt az idő, napról napra kuporgatott, míg össze nem jött neki annyi pénze, hogy egy tisztességes feredzsát vehessen az asszonynak. Egy nap aztán az éppen soros szemrehányásra válaszul odaadta neki: „Nesze, itt a pénz, eredj, és vegyél belőle feredzsát.” Az asszony, amikor meglátta a pénzt, ennyit még sosem látott életében, noha igazán nem volt sok, megrettent. Végül így szólt az urához: „Hiszen tudod, hogy a mi mahalánk olyan nincstelen, hogy szégyenszemre itt még cseszma sincsen, eredj, itt a pénz, csináltass belőle forráskutat. A feredzsát megvesszük, ha majd elég tehetőségek leszünk.”

Az ember így is tett, s ezért hívják ma a kutat Feredžuśának. Egy másik fennmaradt népi vélekedés viszont összekapcsolja a kút keletkezését a dzsámiéval. Eszerint a szegény Buzadzsi Hasszán hirtelen

* Részlet a szerző *Felszámolt temetők könyve* című könyvéből, mely a Kalligram Kiadó gondozásában jelent meg.

gazdagságából elment a hadzsra Mekkába, miután a dzsámit felépítette, s mikor hazatért, a mesés kincsből még annyi pénze maradt, amennyiből egy szép feredzsát vehetett az asszonynak. Ő azonban elutasította ezt, lemondott a feredzsáról, szemére hányván urának, hogy ha nem épített kutat a dzsámi mellé, tegye meg az utolsó pénzéből. Akárhogy is volt, szent asszony lehetett a feredzsusánk, hogy ellent tudott állni az asszonyi hiúságnak, s önzetlenségével a közjó, vagyis a mahala jótevője lett.

Ahhoz ugyan kétség férkőzik, hogy a mahala szegényes lett volna, hiszen a Budzadzsi dzsámi haremjébe a legjobb szarajevói családok temetkeztek.

Hadzsi Hasszán e hair (jótétemény) tulajdonosa, aki ma
A kereskedők büszkesége, s öregek s ifjak közt is kedvelt,
Az Isten nevében vezette a városba (šeher) az élet vizét
Oly jót téve így, amely az ítélet napjáig (kijamet) fennáll majd.
A jól épített szép csöves kút (česma) aranyos csapjával
A lélek szomját oltja, erőt ad mindenkinek,
A szomjúhozókat magához szólítja egyikük a másik után
Nem láttam ily urat a világon, ki előtt rabszolgái ily módon hajlongtak volna,

Építtetőjét ezért a Teremtő végtelen jósága folytán jutalmazza a magasságos paradicsommal

Megkérdeztem a Láthatatlant az építés idejét tudakolva, s így szól az:
Csapjából a víz ezer és harmincnégy éve folyik.

1624/25-ben épült tehát a keresztény időszámítás szerint. Hamdija Kreševljaković történelmi tanulmánya szerint az e felirat által megörökített hair-sahibija a dzsámiépítő Buzadzsi Hadzsi Hasszán unokája volt.

A járdán álldogálva egy macska surran el mellettem, egy rézvörös mahalausa kóbormacska. Hát magát is úgy szeretik? Hallom a lelken-dező kérdést váratlanul. Egy idős hölgy állt meg, aki az utcán felfelé indult. Nyilván a macskákra gondolt. Látszott rajta, hogy ad magára, szolid smink, nem lehet más, mint egy régivágású szarajka, egy tisztetségben megöregedett jugó muszlimanka, a kendő nélkül felnövő generáció. Ugyan dehogy, csak kaját akar. Felelem. Talán a magáé? Á, dehogy, sok a kóbor macska erre. Szóba elegyedünk. Fura akcentusom annyira idegen neki, hogy elsőre nem érti a válaszom. Szó szót

követ. Ki vagyok, honnét vagyok, házas vagyok-e, s máris ott kötünk ki, hogy találjak egy szép boszankát, s vegyem el.

Ez a mondat rezonál bennem később is, miután elvállnak útjaink. A személyes szférába hatoló érdeklődés nem zavar, jószándékú és megszoktam már. Itt máshol vannak az intimitás határai. Egyszerre öregasszonyos és a bosnyák baráti közvetlenség esete. Feredzsusára gondolok, és Muneverára (mert a nevét is megtudtam), az ő szüleinek generációja ugyan levetette a feredzsát, de a világháború előtt a leg-sikkesebb párizsi (fedetlen boka és csukló!) divat szerint öltözködve is fekete tüllfátyollal fedték arcuk a kalapka alatt. Manapság két fajta boszanka közül választhatnék: az egyik, mint Munevera, nem véletlenül jár fodrászhoz. A másik pedig hidzsábot vagy sejlát visel, amelyet arab mintára kötnek, és nincs helyi hagyománya. Vajon valóban választhatok-e a boszanka mindkét típusából, s ha igen, milyen áron? Kell-e neki feredzsát vennem majd? Körül kell metélkeznem? Ezt meg kellett volna kérdeznem Muneverától.

[komment]

A Buzadžić dzsámi haremjében sok régi sírkő van, nem tudom, melyikük melyik. Az elmálló arab feliratokat nem tudom olvasni. Lassan újra narancssárgára vált az ég a minaret mögött, miközben kinyitom a rácsos vaskaput, s fellépek a lépcsőkön, naplemente készül, pont mint tegnapelőtt, s most ismét Vratnik mahalai feletti régi temetőkbe igyekszem megnézni, hogyan huny ki a nap, s majd a fények a város felett. Azóta sem sikerült kinyomoznom, melyik nisán Logavija sejjké, akiről az egész utca a nevét kapta (a jugó időkben Ulica Svetozara Markovića). Illetve a Logavin családról, amelyik éppen a mahala jó-nevű családjai közé tartozott, és a sejken kívül kádikat és muderiszeket adott a városnak. Hasonlóan neves család volt a Čemerlina és a Hrgić, akik nevét a szomszédos utcák viselik. Valamint a Penjave, a Muzaferija és a Defterdarija család, akikről egy időben Defterdarušanak nevezték a dzsámit.

A falon túl megszűnik a kinti zajlás, a sarki forgalom kinn marad, s a dzsámi haremjén keresztül vezető lépcsők visszavisznek a régi török világba. Ennek a dzsáminak az imámja volt Mula Mustafa Bašeskija, a szarajevói krónikás, aki a tizennyolcadik század második felét megörökítette: a szendergő, lassan szétpotyogó Oszmán Biroda-

lom e csinos balkáni városának mindennapjai és fő eseményei elevednek meg feljegyzéseiben. A szendergő birodalom a XIX. század folyamán a hajnali álomhoz hasonlóan lassan foszlott szerte, akár a lomha ébredéskor. A Buzadžić dzsámi 1876-ban égett le, a török világ szarajevói végnapjai idején. Az épületet nemsokára újjáépítették.

Bašeskija sírhelye ugyan ismeretlen, de itt nyugszik dervis Halač efendija, aki a dzsámit felújította. Ennek történetét is felgyűjtötték a szóhagyományból. A város híres muallima, akit Topal hodzsának neveztek, jámbor ember volt. Egy nap az utcán, épp, hogy elhaladt a Buzadžić dzsámi előtt, hallotta, amint a dzsematiliják (a dzsámi híveinek közössége) vitatkoznak, hogy a javításra szoruló dzsámi felújítására ki mennyi pénzt ad. Topal hodzsa ezen igen elcsodálkozott, mivel a dzseमतot csupa tehetős ember alkotta. Azon az éjszakán szent álmot látott a hodzsa: álmában éppen úgy, ahogy napközben a Buzadžić dzsámi előtt ment el, s akárcsak akkor, most is beszéd szűrődött ki a dzsámi udvaráról. „Ugyan ki veszi meg a dzsámi mellett fekvő parcellát? Ugyan ki venne lakást a dzsennetben (paradicsomban)?” – kérdezte egy ismeretlen hang. „Ugyan ki, ugyan ki! Hát Hadži Dervišaga Halač!” – felelte egy másik. Hajnalban, amint felébredt, máris felsétált Topal hodzsa a lejtőn a Budakovići mahalába, hogy felkeresse Hadži Derviš Halač házát. Miután álmát elmesélte neki, ez elküldte, hogy az akšam namazkor (esti imakor) menjen a dzsámiba, és mondja meg a dzsematilijáknak az üzenetét: majd ő egyedül fizeti a dzsámi felújítását. Így is történt. S ha ezzel Derviš Halač a dzsennetben vett lakást, hát nem olyan csuda dolog, mert a szarajevói jámbor hagyomány úgy tartja, jó ember volt. Szegény pamutkészítő (törökül: hallaç, tehát gyapotverő) volt, akihez egy nap beállított egy ismeretlen kéregető, akinek, szinte oda sem figyelve, egy érmét nyomott a markába. Attól a *szadakától* kezdve jól kezdett menni a sorsa, s végül szépen meggazdagodott. De akárcsak Buzadzics Hasszán, vagyona sosem fosztotta meg jámborsága kincsétől. Azt mondják, a titkos koldus rejtett evlija volt, a szentek azon csoportjából, akik ismeretlenül, a tekintetek elől elrejtve, a legnyomorúságosabb életet élve munkálkodnak. Csodáik titokban maradnak. Rahmetullahi alejhi!

Talán éppen ez a sejk sírköve, gondoltam egy nisán mellett, melynek a csúcsán apró gödröcske volt (akkora, akár egy fildžan). Itt evlija nyugszik, egész biztos, hiszen a gödröcskében összegyűlő esővizet varázserejűnek tartják, betegek, terméketlen asszonyok itták valaha.

A város evlijának, pontosabban végső nyughelyeik listája, amely a 1832-ben készült, Logavija sejk mellett még említést tesz magáról a hair-sahibijáról, hiszen Hasszán is itt pihen az általa alapított dzsámi mellett, valamint hadži Husein-efendija Muzaferijáról, aki tanult ember (alim), írnok (ehl-i kalem) és tudós (sahib-i marifet) volt, valamint testvéréről Muhamed (Mehmed) efendijáról. Az előbbinek egyébként szép talik írással írott kőtáblája található a dzsámi falában a bejárat mellett. Ennek tarihja szerint dzsumadel ahir hónap 15. napján hunyt el a hidzsra 1133. évében (1721.4.13). Husszein efendi egyébként a Gázi Huszrev bég medreszában tanított, később pedig Sztambulban. Asztrológiával is foglalkozott, keleti nyelveken verselt, s állítólag egy megfigyeléseit s vélekedéseit tartalmazó könyvet is írt, de ez elveszett, vagy lappang. A világ titkait jegyezte le a szent tudós, ki az idők jeleit fejtette meg!

Az evliják listája viszont Abdulvehab efendija sírjánál szokása szerint megjegyzi, hogy fildzsán alakú vájat van a csúcsán. Hogy kicsoda, s miféle evlija Abdulvehab efendija, nem sikerült kinyomoznom. Története titok maradt a számomra. Éppen úgy, mint Deviš Halač számára a különös koldus története.